

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

مدرسه علمیه حضرت حکیمه (سلام الله علیها) سپاهانشهر

درس روش تحقیق

عنوان

قساوت قلب در آیات وروایات

استاد راهنما

سرکار خانم ملیحه فلاحیان بیشه

پژوهشگر

مریم السادات سادات شریفی

بهمن ۱۳۹۳

تحمیدیه

ستایش خدا را که ستایش را به نعمت‌ها، و نعمت‌ها را به شکر متصل کرد. او را بر نعمت‌هایش حمد می‌کنیم چنانکه بر بلاهایش سپاس می‌گزاریم. و از او در برابر این نفوسی که در آنچه امر شده کاهلی می‌کند، و بر آنچه نهی شده شتاب می‌نماید یاری می‌خواهیم. از او برای گناہانی که علمش به آن احاطه دارد، و کتابش آن را برشمرده آمرزش می‌طلبیم؛ آن علمی که قاصر نیست، و کتابی که چیزی را وانگذاشته.

ستایش خدای را بر آنچه گرفت و آنچه عنایت فرمود؛ بر آنچه لطف کرد و بر آنچه آزمایش نمود. آگاه به هر نهان است، و حاضر در کنار هر راز، آگاه است به آنچه در سینه‌ها نهفته، و به خیانت دیده‌ها عالم است. و شهادت می‌دهیم که خدایی جز او نیست، و محمد (صلی الله علیه و آله) برگزیده و فرستاده اوست، شهادتی که در آن نهان با آشکار، و قلب با زبان موافق است.

۴. دست کشیدن به سر یتیم
۵. بسیار طلب آمرزش کردن در اوقات سحرها
۶. شب زنده داری و کم خوابیدن
۷. روزه گرفتن
۸. خوردن عدس که موجب رقت قلب و افزایش اشک چشم است^۲
۹. غذا دادن به مسکین که موجب لینت قلب می شود^۳
۱۰. یادگیری حکمت پیش از غلبه‌ی خطایا و سخت تر شدن قلب از سنگ^۴ چرا که حکمت قلب را روشن کرده و جلا می دهد و در دل خردمند چون آب در زمین مرده است.^۵
۱۱. مداومت بر نمازهای پنج‌گانه، زیرا حکمت آن عدم فراموشی خداوند و غفلت از او و در نتیجه جلوگیری از قساوت قلب است.^۶

۱- خمسة تجلو القلب و تذهب القساوة: مجالسة العالم (العلماء ف ن) و مسح رأس الیتیم، و كثرة الاستغفار بالأسحار، و السهر الكثير، و الصوم (علی، مشکینی اردبیلی، تحریر المواعظ العددیه، قم: الهادی، ۱۳۸۲، ص ۳۸۷؛ عباس، اسماعیلی یزدی، ینابیع الحکمه، ج ۴، قم: مسجد مقدس جمکران، بی تا، ص ۴۴۱).

۲- محمد بن یعقوب، کلینی، همان کتاب، ج ۶، ص ۳۴۳.

۳- علی بن حسن، طبرسی، مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، چاپ دوم، نجف: المكتبة الحیدریة، ۱۳۴۴، ص ۱۶۷.

۴- محمد باقر، مجلسی، همان کتاب، ج ۱۴، ص ۳۰۹.

۵- حسن بن علی، ابن شعبه حرانی، تحف العقول (ترجمه: بهراد جعفری)، چاپ اول، تهران: دار الکتب الإسلامیة، ص ۴۸۹.

۶- محمد باقر، مجلسی، همان کتاب، ج ۷۹، ص ۳۴۸.

نتیجه گیری

قساوت قلب همان سختی و سفتی دل است که نوعی بیماری معنوی و انحراف از استقامت است که بر انسان عارض می‌شود. شناخت قلب سلیم و بیماری های آن اهمیت فراوانی دارد. بسیاری از افراد با وجود ابتلا به این بیماری مهلک روحی از آن غافل هستند. اگر قساوت قلب درمان نشود، می‌تواند منشأ بسیاری از جنایات و کارهای خلاف اخلاق گردد. قساوت قلب موجب از بین رفتن حلاوت عبادت و دوری از خدا می‌شود. چنین فردی دیگر قدرت تمیز حلال و حرام را ندارد و به گمراهی آشکاری می‌رسد.

عوامل متعددی موجب ایجاد قساوت در قلب می‌شود که مهم ترین آن گناه است؛ زیرا مصادیق آن بسیار است. عوامل دیگری که موجب قساوت قلب می‌شوند عبارتند از: غفلت و دوری از ذکر خدا، پیمان شکنی، پرحرفی، پرخوری، جهل و غفلت، عدم تضرع به پروردگار، آرزوهای طولانی و اعراض از معجزات و آیات الهی.

برای درمان آن نیز باید علت ایجاد قساوت را در قلب شناخت و با آن مقابله کرد. با اعمالی هم‌چون تلاوت قرآن، کثرت یاد خدا در خلوت، مداومت بر نمازها و طلب استغفار در سحرگاهان می‌توان قساوت قلب را کاهش داده و درمان کرد.

منابع

* قرآن.

* نهج البلاغه.

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، علل الشرائع، چاپ اول، قم: کتاب فروشی داوری، ۱۳۸۵.
۲. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول (ترجمه: بهراد جعفری)، چاپ اول، تهران: دار الکتب الإسلامية.
۳. اسماعیلی یزدی، عباس، ینابیع الحکمه، ج ۴، قم: مسجد مقدس جمکران، بی تا.
۴. امام جعفر بن محمد الصادق (علیه السلام)، مصباح الشریعة (ترجمه مصطفوی)، چاپ اول، تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۶۰.
۵. بستانی، فؤاد افرام، فرهنگ ابجدی، چاپ دوم، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۵.
۶. حسینی طهرانی، سید محمد حسین، انوار الملکوت، چاپ اول، قم: مکتب وحی، ۱۴۲۹ ق.
۷. خزایلی، محمد علی، متن، شرح و تفسیر دعای ابوحمزه ثمالی (موضوعی، قرآنی، روایی، اخلاقی، عرفانی و تربیتی)، قم: ابتکار دانش، ۱۳۸۷.
۸. داورپناه، ابوالفضل، أنوار العرفان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، تهران: انتشارات صدر، ۱۳۷۵.
۹. دستغیب، سید عبدالحسین، قلب سلیم، دارالکتب الإسلامية، ۱۳۸۷.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، چاپ دوم، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۴.

۱۱. طباطبائی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان (ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی)، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴.
۱۲. طبرسی، علی بن حسن، مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، چاپ دوم، نجف: المكتبة الحیدریة، ۱۳۴۴.
۱۳. طوسی، محمد بن حسن، الأمالی، چاپ اول، قم: دار الثقافة، ۱۴۱۴ ق.
۱۴. طیب، سید عبد الحسین، أطيّب البیان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۷۸.
۱۵. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، چاپ سوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ ق.
۱۶. کاشانی، ملا فتح الله، تفسیر منهج الصادقین فی إلزام المخالفین، تهران: کتاب فروشی محمد حسن علمی، ۱۳۶۶.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية)، چاپ چهارم، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.
۱۸. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار (ط - بیروت)، چاپ دوم، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۹. _____، بحار الانوار-ترجمه جلد ۶۷ و ۶۸ (ترجمه: ابوالحسن موسوی همدانی)، چاپ اول، تهران: کتابخانه مسجد ولی عصر، ۱۳۶۴.
۲۰. مشکینی اردبیلی، علی، تحریر المواعظ العددیه، قم: الهادی، ۱۳۸۲.
۲۱. مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، قم: مؤسسه‌ی آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۷.

۲۲. مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، چاپ اول، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.

۲۳. _____، تفسیر روشن، چاپ اول، تهران: مرکز نشر کتاب، ۱۳۸۰.

۲۴. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴.

۲۵. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸ ق.

۲۶. <http://ketaab.iec-md.org>، ۱۳۹۳/۱۱/۴، متن کتاب تفسیر تسنیم، جلد ۵.

۲۷. <http://www.afkarnews.ir>، ۱۳۹۳/۱۱/۴، مراحل چهارگانه قساوت قلب (سخنان آیت الله جوادی آملی در تفسیر آیه ۷۴ سوره بقره).

۲۸. <http://www.eshia.ir/feqh>، ۱۳۹۳/۱۱/۴، مدرسه فقاہت، درس خارج حیل شرعی آیت الله مکارم، جلسه ۱۳.